

TÓTH ÁKOS

A JOGRENSZEREK SZEREPE AZ UNIÓS KULTÚRPOLITIKA KIALAKÍTÁSÁBAN

Az Európai Unió szupranacionális szinten viszonylag későn, az 1980-as évek-től kezdődően kezdte kialakítani kultúrpolitikáját. A Maastrichti Szerződés, majd az Amszterdami Szerződés fogalmaz meg a kultúra területéhez kapcsolódó ajánlásokat, szabályokat. A szupranacionális, minden tagállamra vonatkozó szabályok megalkotása során az eltérő jogrendszert alkalmazó tagállamok álláspontja jelentősen különbözött. A tanulmány arra keres választ, hogy a jogrendszernek milyen szerepe volt az uniós szintű kultúrpolitika kialakításában. A szerző feltételezi, hogy az uniós kultúrpolitika megalkotása során a tagállamok helyesen döntöttek, amikor az audiovizuális ágazat, a könyvpiac és a szellemi tulajdon védelme területén a piacközpontú, a "common law" jogrendszer szemléletét részesítették előnyben.

BEVEZETÉS

Az uniós intézményi rendszer a tagállamok koercitív erejét csökkentve egyre több területen segíti a kulturális szféra liberalizációját. Az Európai Unióban a kulturális szolgáltatások területe az egyik leggyorsabban fejlődő ágazat [KEA, 2006]. Egyre több kulturális intézmény esetében tapasztaljuk, hogy tevékenységéhez bevétel-növelő szolgáltatások kapcsolódnak. Nő a sikeresen és hatékonyan működő állami tulajdonban lévő kulturális intézmények száma, a foglalkoztatás, a beruházások, valamint a kreatív emberi tőke területén is pozitív tendencia figyelhető meg. A tagállamok felismerik, hogy a kulturális értékek megőrzésével, a kulturális sokszínűség kialakításával olyan feltételeket teremtenek, amelyek nemzetgazdasági szinten is *növekedésösztönző* hatásúak. E területeken azonban az egyes uniós tagállamok nem egységes politikát alkalmaznak.

Elkerülhetlenné vált, hogy bizonyos területeken, mint például az audiovizuális ágazat, a könyvpiac, a nemzeti örökség vagy a szellemi tulajdon védelme területén egységes közösségi szabályozás szülessen. Mivel az 1980-as évek végéig az Európai Uniónak nem volt a kulturális szférára vonatkozó *közösségi vívmánya* (acquis communautaire), így egy olyan, minden tagállam számára elfogadható, lépésekben megvalósuló kultúrpolitika kialakítása vált szükségessé, amely biztosítja az uniós és a tagállamok kulturális ágazatában a fenntartható fejlődést. A közösségi szintű kultúrpolitikai szabályalkotás folyamatában az egyes tagállamok eltérő nézeteket vallottak, amely nézetek visszavezethetőek a tagállamokban alkalmazott jogrendszerek eltérő szemléletmódjára. A tanulmányban ennek a jogharmonizációs törekvésnek a vizsgálatára fókuszálunk.

1. A KULTÚRPOLITIKA MEGHATÁROZÁSA ÉS ESZKÖZRENDSZERE

Évszázadokon keresztül a különféle bíróságok, az egyházak és a mecénások döntöttek a kultúra támogatásának szükségességéről, a támogatás szintjéről és módjáról. A nemzeti kultúrpolitikák csak a második világháborút követően jelentek meg a demokratikus kormányok programjaiban, annak az új koncepciónak a jegyében, amely a szociokulturális felelősségvállalást új elemként beemelte a kormányzati tevékenységbe. Nemzetközi, országok feletti szinten is megfigyelhető volt ennek az új szemléletnek a térhódítása. 1948. december 10-én, röviddel az ENSZ megalakulását követően fogadták el *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*. Ez a dekrétum 30 cikkben fogalmaz meg olyan általános érvényű ajánlásokat, amelyek nem törvényerejűek, de diplomáciai és erkölcsi kérdésekben is nyomást gyakorolhatnak a nemzeti kormányokra. A 30 cikk közül az egyetemes nyilatkozat kultúrára és gazdaságra vonatkozó legfőbb elemei a következők:¹

- jog az élethez, szabadsághoz és biztonsághoz,
- jog a művelődéshez,
- jog a kulturális életben való részvételhez,
- jog a magántulajdonhoz,
- a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága,
- a véleménynek és kifejezésének szabadsága.

Az egyetemes nyilatkozat azóta alapját képezi két, kötelező erejű ENSZ-egyezménynek (*Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya; Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*), amelyeket 1966. december 16-án fogadott el az ENSZ-közgyűlés.² Láthatjuk, hogy az egyetemes érvényű alapvető jogok közül több is a kulturális és nemzeti sajátosságokhoz kapcsolódik. Az egyetemes nyilatkozatnak nagy szerepe volt abban, hogy a kultúrpolitika megjelenjen a nemzeti kormányok eszközrendszerében. A kultúrpolitika definíciója a következő: „A kultúrpolitika a közösségi politikának az az ága, amely a művészetekhez és a kultúrához kapcsolódó tevékenységeket irányítja. Olyan folyamatok mozgatója, amelyek a kulturális sokszínűséget és a kulturális javak mindenki számára történő elérését jogi és intézményi keretek között segítik elő.”³

A kultúrpolitikát egyrésztől csoportosíthatjuk aszerint, hogy egy ország kormánya mennyire igényli annak megvalósulását intézményi keretek között. Az egyik típusa a kultúrpolitikának, amikor a politikusok és szakmai testületek kormányzati szinten meghatározzák az állami beavatkozás keretfeltételeit, ezzel kifejezve a koordinált kultúrpolitika legitimitását. A másik nézet – amely az Amerikai Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában is domináns – a kultúrára vonatkozó állami politika szükségességét nem tartja annyira meghatározónak, egyúttal a közvetlen állami beavatkozást nem részesíti előnyben [Simonin, 2003:111].

A két szemlélet közötti különbség jelenik meg az uniós kultúrpolitika kialakítása során is, amely szoros összefüggésben van az egyes országokban alkalmazott jog-

1 Forrás: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> Lekérdezés dátuma 2009. november 14. 16:09

2 http://hu.wikipedia.org/wiki/Az_emberi_jogok_egyetemes_nyilatkozata; web.amnesty.hu/ejeny.pdf.

3 http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_policy

rendszerrel. A kultúrpolitika *területei* [Webster's World of Cultural Policy, 2008] a következők:

- a kulturális örökség védelme,
- kulturális programokhoz kapcsolódó disszeminációs tevékenység,
- művészi és kulturális tevékenységek megvalósulásának elősegítése,
- művészettel, kultúrával kapcsolatos kutatási tevékenységek támogatása,
- képzési programok támogatása,
- oktatás,
- amatőr és önkéntes kulturális tevékenységek elősegítése és támogatása.

Ezeknek a tevékenységeknek a megvalósításához a következő *eszközök* állnak a kultúrpolitika rendelkezésére [Webster's World of Cultural Policy, 2008]:

- művészeti díjak, ösztöndíjak alapítása és támogatása,
- a foglalkoztatáspolitikán keresztül a kulturális szektor foglalkoztatottsági szintjének emelése és új munkahelyek teremtésének elősegítése,
- a kulturális tevékenységekben való részvétel lehetőségének biztosítása,
- kulturális szolgáltatások biztosítása,
- jogszabályok és szabályrendszerek megalkotása.

Szemléletbeli változás következett be abban a tekintetben is, hogy milyen *piaci szereplőkre* irányul a kultúrpolitika. Az új felfogás *Throsby* [2010] alapján:

- kulturális szektorban dolgozók: művészek, művésztanárok, a művészekkel együttműködő, kreatív tevékenységet nem végző kisegítő személyzet,
- profitorientált kulturális javakat előállító vállalatok: elsősorban kis- és közép-vállalatok, de néhány nemzetközi nagyvállalat is ebbe a csoportba sorolható,
- nonprofit szervezetek,
- kulturális közintézmények,
- oktatási- és továbbképző központok,
- kormányzati szervek és minisztériumok

(ma már sok országban megfigyelhető, hogy a kultúrpolitika nem csak egy minisztérium feladatai közé tartozik, a kultúrpolitika formálása megjelenik a kulturális, a pénzügy-, a gazdasági minisztériumok tevékenységében, a foglalkoztatás-, kereskedelem- és oktatáspolitikában, a vidékfejlesztési koncepciókban, a környezetvédelmi, jogi és a társadalmi jóléti intézkedésekben egyaránt; nem utolsó sorban az infokommunikációs forradalom hatására egyre gyakoribb, hogy külön szervezet foglalkozik az információs technológia és média területének irányításával, szabályozásával és ellenőrzésével),

- nemzetközi szervezetek: ENSZ, UNESCO, UNDP, WIPO, OECD,
- fogyasztók és fogyasztóvédelmi szervezetek.

(Két fogyasztói típust különböztet meg a szakirodalom, az egyik típus az ún. *omnivores*, a kulturálisan mindent fogyasztók köre, a másik csoportba – *univores* – azok tartoznak, akik csak egy szűk szeletét fogyasztják a kulturális javaknak).

Az új szemlélet megváltoztatta az intézményi környezetet, amelyhez a tagállamoknak kultúrpolitikai és kultúrafinanszírozási vonatkozásban is alkalmazkodniuk kellett. A hagyományos kultúrpolitikai megközelítést azonban az uniós szintű kultúrpolitika esetében nem alkalmazhatjuk, ezért a kultúrpolitika tág értelmezését vesszük alapul, amely szerint elfogadható az az állítás, hogy létezik uniós szintű kul-

túrpolitika. A kezdeti törekvések, hogy az egységes európai identitást uniós kezdeményezésekkel próbálják meg elfogadtatni az állampolgárokkal, nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Rendelkezünk uniós szabvány szerint készült rendszám-táblával, útlevelemmel, az uniónak van zászlaja, himnusza, ugyanakkor ezek a szimbólumok csak nagyon lassan vagy egyáltalán nem épültek be az egyének hitébe, habár elfogadják azok létezését és használják is azokat, mégis a legtöbb esetben nem fűződik hozzájuk érzelmi kapcsolat. Az utóbbi években az unió ezért a kultúra *homogenizálódása* (egységes európai identitás) helyett inkább a *sokszínűséget* kezdte prioritásként kezelni.

Az uniós kultúrpolitikai törekvések közül a *sokszínűségre építő egység* (unity in diversity) már olyan célkitűzés, amelyet szintén nem teljes körűen, de véleményünk szerint sokkal jobban sikerül megvalósítani a különféle uniós programokon keresztül. Pozitívum, hogy a *Kultúra program 2000 és 2007–2013* már konkrét célokat fogalmaz meg a kultúrára vonatkozóan. Hangsúlyozni kell, hogy ezek a programok is csak egy részterületét fedik le a kultúrpolitika tevékenységi körének. Gazdasági vonatkozásban sikeres kultúrpolitikai eredménynek számít, hogy az unió kiterjesztette a javak, szolgáltatások és munkaerő szabad áramlására vonatkozó szemléletét a kulturális javakra és a kulturális területen dolgozóakra egyaránt. Az unió az audiovizuális ágazat, a könyvszektor és a szellemi tulajdon-védelem közösségi szintű szabályozásával egy fontos, de csak nagyon szűk szeletét fedi le annak, amit a kultúrpolitika felölel. Inkább a kulturális iparág hatékony működését biztosítják ezek a szabályok, és a nemzeti kultúrpolitikai törekvések megvalósulását – mintegy kiegészítve – segítik a közösségi programok. Összességében megállapíthatjuk, hogy hagyományos értelemben véve a kultúrával kapcsolatos uniós szintű politika csak nagyon tág értelmezésben nevezhető kultúrpolitikának.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ KULTÚRPOLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE⁴

Az Európai Közösség (EK) volt az első európai intézmény, amely célkitűzései közé iktatta az európai kontinensen élők kulturális együttműködésének fejlesztését. Az 1957-ben megalakult intézmény alapító tagállamai az Európai Kulturális Konvent szerepét átvéve megtették az első lépést az országok kulturális együttműködése felé. Habár az Európai Közösség legjelentősebb célkitűzése a gazdasági együttműködés volt – és ma is ezen a területen a leghatékonyabb –, a kultúra figyelembevétele fontos tényként értékelhető [Obuljen, 2005].

Az 1960-as évekre fogalmazódtak meg az első olyan elképzelések, amelyek a kultúra demokratizálódását és a kulturális demokrácia kialakítását tűzték ki célul. Ennek a korszaknak a jellegzetessége a szociokulturális együttműködés elősegítése, a decentralizáció előnyben részesítése és a demokratizálódáson, valamint az aktív kulturális tevékenységeken keresztül megvalósuló interszektorális projektek támogatása volt [Obuljen, 2005].

⁴ Az Európai Unió kultúrpolitikájának fejlődéstörténetét elsősorban *Obuljen* [2005] és *Wágner* [2005] munkáira támaszkodva mutatjuk be.

Az 1957-ben ratifikált *Római Szerződés* az első olyan okmány, amelyet a közösségi kultúrpolitika gyökerének tekinthetünk. Habár konkrét, a kultúrára és annak szerepére vonatkozó részt a szerződés nem tartalmaz, mégis történt utalás a kultúra gazdasági növekedést befolyásoló szerepére: „*a kultúra olyan tényező, amely elősegíti az emberek közötti együttműködést, valamint a társadalmi és a gazdasági fejlődést*” [Obuljen, 2005]. Az Európai Bizottság 1973-as koppenhágai találkozóját követően kiáltványt adott ki, amelyben a kultúrát és a kulturális identitást az európai egységesítési folyamatot elősegítő, meghatározó tényezőnek tekinti, és ezért szükségesnek ítéli egy uniós szintű kultúrpolitika kialakítását is [Obuljen, 2005]. 1974-ben elfogadták a nemzeti kulturális örökség védelméről szóló uniós határozatot, amely az örökségvédelem mellett a művészi alkotások, épületek védelme iránt kötelezte el magát. Célul tűzték ki a szellemi tulajdon védelmének uniós szintű szabályozását, a kulturális szolgáltatásokra és javakra vonatkozó adóharmonizációs törekvéseket [Obuljen, 2005]. 1976-ban Oslóban tartották a közösségi tagállamok kulturális minisztereinek első hivatalos találkozóját, amely mérföldkőnek tekinthető a későbbi közösségi kultúrpolitika létrejöttében. Ekkorra már szinte minden tagállamnak volt kulturális ügyekért felelős minisztere, és a közösség is kezdte egyre jobban megismerni a kulturális tevékenységekre vonatkozó egyes tagállami szabályozásokat. Az EK a közösségi vívmányok megalkotásánál és elfogadásánál olyan, mindenkire érvényes szabályozást, vagy esetenként ajánlásokat kívánt megfogalmazni, amelyeket minden tagállam elfogad.⁵

1977 végére a Közösség kidolgozott egy munkatervet, amely a kulturális szektor uniós szintű szabályozására vonatkozóan tartalmazott ajánlásokat. Célul tűzték ki, hogy a javak szabad áramlása, az adókorlátozások és a szellemi tulajdon védelme területén közösségi szabályozások szülessenek a közös piac szellemiségében. Ezen felül olyan terveket is megfogalmaztak, amelyek az építészeti emlékek védelmére és a tagállami kulturális együttműködésre irányultak [Obuljen, 2005]. *Niedobitek* [1997: 29] tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy az előbb vázolt kultúrpolitika kialakítása elsősorban az Unió társadalom- és gazdaságpolitikájában bekövetkezett változásoknak köszönhető. A kezdetben csak fogyasztási javakra vonatkozó közösségi vívmányokat megpróbálták a kulturális javakra és szolgáltatásokra is kiterjeszteni, mert már ekkor megkezdődött a kulturális szektor gazdasági alapon történő működése és folyamatos növekedése (a kulturális iparág kialakulása), amely jelenleg is tart. *Niedobitek* pozitívnak tekinti, hogy a változások hatására a Közösség felismerte a kultúra gazdasági növekedésre gyakorolt közvetlen és közvetett hatását, így szükségesnek tartotta annak bizonyos fokú közösségi szintű szabályozását.

1982-ben a kulturális miniszterek első találkozóján elfogadtak egy nyilatkozatot, amelyet 1983-ban Stuttgartban írtak alá [Kaufman–Raunig, 2002]. A nyilatkozat az európai uniós tagállamokban alkotó művészek együttműködését, az audiovizuális ágazat közösségi szintű szabályozását, a nemzeti örökség védelmét és a harmadik országokkal való kulturális együttműködés elősegítését tartalmazta. Az 1984–1986

⁵ A későbbiekben látni fogjuk, hogy a kulturális szektor egyes területein milyen esetekben kerültek bevezetésre szabályozások, és a Közösség mikor fogalmaz meg csak ajánlásokat.

közötti időszakban a következő területeken született *közösségi szintű szabályozás* [Kaufman–Raunig, 2002]:

- a „kalózkodás”, a kulturális javak illegális felhasználása elleni harc,
- európai filmek gyártását támogató program létrehozása,
- az Európai Unióból származó audiovizuális termékekre vonatkozó határozat,
- az *Európa kulturális fővárosa program* létrehozásáról szóló határozat,
- könyvtárhálózat kialakításáról szóló határozat,
- a fiatalok bevonását elősegítő program,
- a nemzetközi kulturális turizmus elősegítése,
- a nemzeti örökség védelme és megőrzése,
- irodalmi művek fordításának támogatása.

A nemzeti kultúrpolitikák részletes megismerésére és elemzésére 1985-ben került sor. Az akkori tagállamok – hasonlóan a jelenlegi helyzethez – szinte mindannyian eltérő kultúrpolitikát folytattak, és ez a kultúrpolitikai sokszínűség a bővítésekkel egyre csak nőtt. A tagállami kultúrpolitikák és kultúrafinanszírozási szemléletek megismerése így egy ma is tartó folyamat, és számos kutatás célterülete. A tagállami kultúrpolitikák megismerése elengedhetetlen az uniós szintű, kultúrára vonatkozó közösségi vívmány elfogadásához. Az első elemzések Franciaország és Svédország kultúrpolitikájáról készültek, amely országok fejlett monitoringrendszerrel rendelkeztek már a 80-as években is. Számos tagállam azonban csak később, a 90-es évektől készít jelentéseket. A volt szocialista országok európai uniós tagállammá válásával ez az elemzési és megismerési folyamat tovább bővült [Obuljen, 2005]. Jelenleg a *Comendium adatbázis*, a *Culture Watch Europe*, a *European Audiovisual Observatory* és a *European Heritage Network* projektek irányulnak erre a tevékenységre. Az egyik legsikeresebb kormányközi kezdeményezésre épülő, a mai napig létező *Európa kulturális fővárosa* elnevezésű uniós program szintén 1985-ben indult útnak [Obuljen, 2005].

Az 1987-es év is fordulópontnak tekinthető. Ebben az évben hozták hivatalosan is létre a Kulturális Miniszterek Tanácsát, valamint egy kulturális feladatokért felelős ad hoc bizottságot [Obuljen, 2005]. 1989-ben került meghirdetésre a *Televízió határok nélkül* irányelv (89/552/EGK irányelv), amely „...minden, nagyközönségnek szánt televíziós program sugárzására érvényes, kivéve a tájékoztató jellegű vagy az egyéni felhívásra válaszoló üzeneteket továbbító kommunikációs szolgáltatásokat. E szabályozás elve, hogy a tagállamok ne akadályozhassák meg a más tagállamokból származó televíziós adások fogadását, az európai vagy független műsorkészítők alkotásainak ösztönzését, a reklámot, a kiskorúak és a közrend védelmét, valamint a helyreigazításhoz való jogot.” 2004-ben a Bizottság ajánlást fogadott el a kiskorúak védelme, az emberi méltóság és a helyreigazításhoz való jog tárgyában az audiovizuális és információs szolgáltatások európai iparának versenyképességéhez kapcsolódva, azzal a fő céllal, hogy a kiskorúakat megvédjék a média hátrányt okozó hatásaitól [http://europa.eu].

Hasonló program a MEDIA, amelynek célja, „*hogyan egy sor kezdeményezést ösztönző intézkedésen keresztül megerősítse az európai audiovizuális ipart, a szakemberek képzése, a műsorkészítési projektek fejlesztése, a filmművészeti alkotások és audiovizuális programok forgalmazása, illetve a filmművészeti fesztiválok terén*” [http://europa.eu]. Az audiovizuális alkotások területe jelenleg a *MEDIA Plus*

(fejlesztés, forgalmazás, promóció), illetve a *MEDIA Oktatás* programok harmadik generációjának támogatását élvezi, amely 2001-ben lépett hatályba. 1992-ben a Maastrichti Szerződés 128-as cikke, amely később az Amszterdami Szerződés 151-es cikke lett, jelenleg pedig a Lisszaboni Szerződés 167-es cikke, az első, kifejezetten kultúrára vonatkozó közösségi vívmány.

Az Amszterdami Szerződés 151-es cikkének szövege:

1. A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.

2. A Közösség fellépésének célja a tagállamok közötti együttműködés előmozdítása és szükség esetén tevékenységük támogatása és kiegészítése a következő területeken.

- az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és az ismeretek terjesztésének javítása;
- az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme;
- a művészeti és irodalmi alkotásokat érintő, nem kereskedelmi jellegű kulturális cserék, beleértve az audiovizuális szektort is.

3. A Közösség és a tagállamok erősítik az együttműködést harmadik országokkal és a kultúra területén hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervezetekkel, különösen az Európa Tanáccsal.

4. A Közösség az e szerződés egyéb rendelkezései alá tartozó tevékenysége során figyelembe veszi a kulturális szempontokat, különösen a kultúrák sokszínűségének tiszteletben tartása és támogatása érdekében.

A 151-es cikk egyik legfontosabb vívmánya, hogy a jövőben a Közösségnek a döntéshozatal során a kulturális tényezőket is figyelembe kell vennie. Ugyancsak vívmánynak tekinthető, hogy az audiovizuális ágazatot a cikk a kultúrpolitika részének tekinti. Ezzel az unióban a kultúra fogalmának tágabb értelmezése vált elfogadottá. A döntés eredménye, hogy ma az uniós adatbázisok és kulturális szférára vonatkozó elemzések nemcsak a magaskultúrát magában foglaló területre vonatkoznak, hanem a tágabban értelmezett kulturális iparágak is beépülnek az elemzésre kerülő területek közé.⁶ Az ilyen jellegű elemzések már 1992-től megjelentek, 1996-ban készült el az első hivatalos jelentés, amely a Közösségen belüli kulturális együttműködés jövőbeni kilátásait, lehetőségeit elemezte.

A 151-es cikk módosításra került a jelenleg hatályban lévő Lisszaboni Szerződésben. (A legjelentősebb változás az, hogy a korábbi anonim szavazási rendszert felváltja a minősített többségi szavazás intézménye.)

1996–1997-ben négy uniós program kezdte meg működését, a *Kaleidoszkóp*, az *Ariane*, a *Rafael*, valamint a *MEDIA II* program. Ezek a programok célzott támogatást nyújtottak az irodalom és a kulturális örökség védelmének területére, valamint olyan konkrét projekteket támogattak, mint az *Európai kulturális város* (ma *Európa kulturális fővárosa*) és az *Európai kultúra hónapja* programok. Szintén konkrét kezdeményezés az *Európai Ifjúsági Zenekar* létrehozása. 1997-ben a Tanács állásfoglalást adott ki a kulturális szempontok horizontális érvényesítéséről, amely-

⁶ Lásd részletesen Throsby koncentrikus körök modelljét [Throsby, 2010].

ben hangsúlyozza, hogy általánosan elfogadott gyakorlattá kell tenni a kulturális szempontok figyelembevételét az egyes közösségi politikák kialakítása során, lehetőleg az előkészítés minél korábbi szakaszában.⁷ 1998 is jelentős mérföldkő, ugyanis ebben az évben rendezték meg azt a nemzetközi fórumot, amelyen a kulturális szektorban dolgozók megfogalmazták, hogy szükség van egy uniós szintű kulturális stratégia kidolgozására, amely később a *Kultúra program 2000* nevet kapta. Ennek folytatása a *Kultúra program 2007–2013*, amely a korábbi évek tapasztalataira építve még konkrétabb célkitűzésekkel, a tagállami szuverenitás tiszteletben tartása mellett fogalmazott meg törekvéseket.

2002-ben a Tanács újabb állásfoglalást adott ki, amely a *kultúrának az Európai Unió fejlődésében betöltött szerepéről* tesz ajánlást. A kultúrának meghatározó szerepet kell betöltenie a fenntartható fejlődés érdekében a Közösség tevékenységében, amelyet a versenypolitika, a belső piac és a közös kereskedelempolitika területén folytat.⁸ Ugyanebben az évben (június 25-én) jelent meg az a munkaterv, amely a kultúra területén megvalósítandó európai együttműködésről szól. A kitűzött célok között szerepelt a közösségi politikák közötti szinergiák előmozdítása, az európai hozzáadott érték meghatározása és elemzése, a személyek és a művek szabad mozgásának ösztönzése a kulturális szektorban, valamint a kulturális és kreatív iparágak fejlesztése.⁹ 2002 decemberében a Tanács állásfoglalásában meg is erősítette a munkaterv gyakorlati megvalósításának szükségességét a hozzáadott érték meghatározása, valamint a személyek és a művek szabad mozgása témakörében [Wágner, 2005:1098].

2005-ben *Manuel Barroso* székfoglaló beszéde mérföldkő a közösségi kultúrpolitika fejlődése történetében. A Bizottság elnöke hangsúlyozta, hogy a kultúrpolitika és a kulturális szféra a közösségi politikák közé kell, hogy kerüljön, mivel a gazdasági növekedésre gyakorolt hatása meghatározó [Obuljen, 2005]. Ebben a szellemenben tartotta meg *Mádl Ferenc* is akadémiai székfoglalóját, amelyben a következőket mondta a kultúra gazdasági fejlődésben betöltött szerepéről [Mádl, 1994: 85]: „...a kultúra – a műveltség, a magasabb fokú képzettség, az ember erkölcsi-kulturális kiteljesedése – olyan humán erőforrás, amely nélkül a gazdaság, így a gazdasági integráció is elvesztené dinamizmusát ... a politikai és gazdasági stratégiák formálása is a kultúra szférájából jön, az irodalom és művészetek tudatformáló erejéből, a tudomány és a találmányok technológia- és gazdaságfejlesztő hatásából...”. Nem csak egy adott országra vonatkoztatható ez az állítás. Az Európai Unió kezdetben főként gazdasági együttműködés céljából jött létre, mára azonban a kultúra meghatározó kohéziós elemmé vált a közösség értékrendjében.

A tervezett uniós alkotmány 2005-ös sikertelen megszavazása lelassította a közös kultúrpolitika továbbfejlődésének folyamatát. Habár a tervezet a kultúra és a kulturális szektor korábbi szabályozása és megítélése területén nem eredményezett

7 Council Resolution of 20 January 1997 on the integration of cultural aspects into Community actions (97/C 36/4) [Wágner 2005: 1098].

8 Council Resolution 21 January 2002 on the role of culture in the development of the European Union (2002/C 32/2) [Wágner, 2005: 1098].

9 Council Resolution 25 June 2002 on a new work plan on European co-operation in the field of culture (2002/C 132/3) [Wágner, 2005: 1098].

volna jelentős változást, tény, hogy az alkotmánytervezet elutasításával a közeljövőben nem valósulhat meg az erősebb politikai és jogi egység, s ez a kulturális területre is visszatartó hatással volt. Az Alkotmányos Szerződés Európai Konvent által kidolgozott tervezete alapján a kultúra azon közösségi politikák közé tartozna, amelyek esetében kizárt a jogharmonizáció, és ahol az Unió kizárólag koordinációs, kiegészítő és támogató feladatokat lát el. A jogharmonizáció lehetőségének elvetése továbbra is biztosítja a tagállamok számára a nemzeti szuverenitást, ezen túlmenően lehetővé teszi egy plurális uniós kultúrpolitika kialakítását. Azzal, hogy az Unió nem kíván egységes, kultúrára és kulturális szektorra vonatkozó szabályrendszer kialakítani, a nemzeti és regionális sokszínűség tiszteletben tartását hangsúlyozza [Wágner, 2005:1102]. A döntés eredményeként a „*kultúra kivételt képez*” több évtizedes felfogása megerősítést nyert.

Az egységes uniós szintű kultúrpolitika kialakításának számos korlátja létezik. Gordon és szerzőtársa [2001] a legfőbb korlátozó tényezőnek egyrészt a tagállamok által a nemzet, a nemzetiség fogalmára alkalmazott eltérő definíciókat, értelmezéseket, másrészt a közvetlen állami kultúrafinanszírozás történelmi gyökereit tekintik. Az elsőre példaként említhetjük a föderális berendezkedésű tagállamokat, ahol a tényleges kultúrpolitikát nem a szövetségi kormány, hanem a tartományi kormányzat folytatja. Utóbbira Franciaország a példa, amely ország több száz éves hagyományokra alapozva jelentős közvetlen állami szerepvállalást alkalmaz a kultúra támogatásában.

A kultúra uniós szinten eddig többnyire nem tartozott a prioritások közé, ami a jövőre nézve is valószínűsíthető. Kérdés, hogy a jövőben az unió kíván-e a kultúra területére vonatkozó olyan konkrét jogi keretet létrehozni, amely a tagállamok számára kötelező érvényűvé teszi a kultúra és a kulturális sokszínűség közösségi szintű elősegítését.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió nemzetek feletti intézményként a Maastrichti Szerződésben a gazdaság liberalizációja mellett kötelezte el magát. A közösségi kultúrpolitika kialakítása érdekében az Amszterdami Szerződés 151-es cikke már megfogalmaz néhány, az Unió és a tagállamok által elfogadott célkitűzést, amely szöveget a minősített szavazás beépítésével továbbfejlesztettek a Lisszaboni Szerződésben (167-es cikk). Több kulturális projekt megvalósulására különített el pénzügyi forrásokat az Unió a 2007–2013-as költségvetésben, amely összeg azonban az uniós költségvetésnek csak 0,03 százalékát teszi ki. Erre az időszakra vonatkozóan született meg a *Kultúra program* létrehozásáról szóló 1855/2006/EK határozat, amely a következő célkitűzéseket fogalmazza meg: „*A kulturális és nyelvi együttműködés és sokszínűség támogatása, azáltal, hogy ösztönzi az európai polgárok közvetlen részvételét az integráció folyamatában, egyben ahhoz is hozzájárul, hogy az európai polgárság kézzelfogható realitássá váljon.*” [1855/ 2006/EK I. 372: 1]. A határozat hangsúlyozza a régiós, nemzeti és európai szinten megvalósuló kulturális politikák kialakítását és fejlesztését, mindezt a *Lisszaboni stratégia* szellemiségében, a kulturális ágazat erősítésével megvalósítva. Eddig uniós szabályozás az audiovizuális ágazat, a könyvpiac, a szerzői jogok és a nemzeti örökség védelme területén valósult meg. Ez a határozat már a nem audiovizuális ágazatok egyedi gazdasági és társadalmi vonásainak a közösségiesedés irányába mutató formálását is megfogalmazza. Fontos megállapítása a határozatnak, hogy „*a közösségi fellépés a kulturá-*

lis együttműködések területén folytatott nemzeti vagy regionális tevékenységeket egészíti ki.” [1855/2006/EK I., 372:3] Az Unió úgy véli, hogy a szubszidiaritás elvének megfelelően csak abban az esetben kívánja érvényesíteni a nemzetek feletti kulturális tevékenységét, ha a tagállamok nem képesek a határozatban megfogalmazottakat hatékonyan megvalósítani. Tehát az Unió a *karnyújtásnyi távolságból* (arm length) *történő támogatás modelljét* alkalmazza. Ennek a szemléletnek az előnye, hogy a tagállamok nem érzik, hogy felülről jövő, kötelező érvényű szabályok kényszerítik ki az európai kulturális és nyelvi együttműködést.

3. AZ EU TAGÁLLAMAIBAN ALKALMAZOTT JOGRENSZEREK SZEREPE A KULTÚRPOLITIKA FORMÁLÓDÁSÁBAN

Pejovich [2007] tanulmányában összehasonlítja a különböző jogrendeket alkalmazó országok gazdasági teljesítményét. Az elemzések következtetése, hogy a „*common law*”-t (angolszász jogrendszer) alkalmazó országok minden gazdasági növekedést befolyásoló tényező tekintetében jobb eredményeket érnek el. Feltételezhetjük, hogy ez az állítás a kultúrafinanszírozás területére is igaz, ezért megvizsgáljuk, miért a piaci szemléletet előnyben részesítő tagállamok javaslatát vezették be szupranacionális szinten, annak ellenére, hogy az Unióban inkább a francia és mediterrán országok elképzelései dominánsak.

La Porta és szerzőtársai [2008] a jogrendszerek gazdasági növekedésre gyakorolt hatását vizsgálják. *Pejovich*-hoz hasonlóan azt feltételezik, hogy a gazdaság növekedésére a „jogi eredet” hatással van. Ennek bizonyítása során abból indulnak ki, hogy a világon alkalmazott *két fő jogrendszer* (*common law*, *civil law*) eltérő módon és hatékonysággal képes gazdasági növekedést generálni. A jogrendszerek sajátosságainak tanulmányozása bizonyára lehetőséget ad arra, hogy a kapitalizmus egyes típusainak működését is jobban megérthessük.

Az országok a XII-XIII. században döntötték el, hogy melyik jogrendszert alkalmazzák. Ekkor Nagy-Britannia békés, míg Franciaország viszályokkal teli korszakát élte. Nagy-Britanniában ezért az uralkodó olyan szabályokat vezetett be, amelyek erősítették a közte és a főurak közötti bizalmat. Franciaországban ezzel szemben a király fő célja saját hatalmának törvények útján történő megerősítése volt. A brit gyakorlat az alulról felfelé, míg a francia a felülről lefelé formálódó intézményi fejlődés példája. A meghatározó fordulat a XVIII-XIX. században következett be (nagy francia forradalom, ipari forradalom). Kezdetben mindkét rendszer hatékonyan működött. A két jogrendszer tulajdonságait az *1. táblázat* mutatja be.

Az ismertetett történelmi folyamatokra alapozva alkották meg *La Porta* és szerzőtársai [2008] a *jogi eredet elméletét* (Legal Origins Theory), amely a következő megállapításokat tartalmazza.

- Igazán a XVIII-XIX. században kezdett el nagyon eltérő irányba fejlődni a két jogrendszer.
- A két jogrendszert főként ebben az időszakban kezdték el más országokban is átvenni, amely folyamat az egész világra kiterjedt.
- Megnőtt a jogi szabályozás iránti igény, ami együttal társadalmi feszültségeket is generált.

- A jogrendszereknek két problémát kell egyszerre kezelniük: egyrészt a piac tökéletlenségéből adódó zavarokat, másrészt a diktatúra, valamint az állami túlkapások veszélyét.
- A „common law” a piac működését szabályokkal támasztja alá, erősíti meg és segíti. A piac zavartalan működésének fenntartására törekszik és nem a közvetlen állami pénzügyi beavatkozással kívánja azt felváltani.
- A „civil law” a római jogon alapul, már kezdetben is úgy vélték, hogy a professzionális bíró a király meghosszabbított keze. A „civil law” kodifikált, gyakran változhat, rontja a stabilitást és a szabályalkotás központi szerepet tölt be a jogrendben. A „civil law” felülről jövő intézkedésekkel korlátoz, erősíti az állami felügyeletet.

1. táblázat: Az angolszász (common law) és a polgári (civil law) jogrendszer összehasonlítása

Angolszász jogrendszer (common law)	Polgári jog (civil law)
Spontán alakult ki, a magántulajdonra épülő piac, a jog és az állam egymással párhuzamosan, kölcsönösen egymásra hatva fejlődött.	A római jogra és a kánonjogra épülő jogrendszer, amelyet később Napóleon Code Civilje befolyásolt jelentősen.
A szokásjogból fejlődött ki, amely eredendően kereskedelmi jog volt (Lex Mercatoria).	Viszonylag gyenge király, erős főurak.
Laikus bírák, esküdtszék (jury).	Hivatásos bírák, akik a király meghosszabbított kezét testesítik meg.
Precedensek szerepe meghatározó.	Jogszabályok szerepe meghatározó.
Erős a szóbeliség hagyománya.	Kodifikáció szerepe meghatározó.
Sztenderdek alapján döntöttek.	Gyakran változik.
Magna charta libertatum.	Rontja a stabilitást.
Önkorigáló rendszer.	Társadalmi alapú.
A bíró független, maga is jogalkotó.	Meghatározó az állam közvetlen szerepe.
Endogén változás.	Exogén változás.
Békeidőben a common law sokkal hatékonyabb.	Válságok idején a civil law tud hamarabb reagálni a változásokra, de csak akkor, ha a common law nem tudja megoldani a piaci zavarokat.

Forrás: La Porta és szerzőtársai [2008]

La Porta és szerzőtársai [2008] komparatív elemzéseinek eredményei a következők:

- Ha jogrendszer átvételére kerül sor (pl. volt gyarmatok), akkor az endogén intézményi fejlődés miatt *a common law sikeresebben átvehető*. Mivel karakterisztikáját tekintve a common law könnyebben tud a környezet változásaihoz alkalmazkodni és egyben önkorigáló rendszer, így egy átalakuló ország számára könnyebben *adaptálható jogrendszer*, szemben a centralizált, erős állami beavatkozást alkalmazó civil law-val. Az átvételben rejlő veszély azonban itt is fennáll.
- A kultúra, a politika és a történelmi háttér szintén nem elhanyagolható tényező a jogszabályok formálódásában, de a jogi eredet az, amely a legmeghatározóbb.

- A common law-t alkalmazó országok sokkal nagyobb gazdasági növekedést érnek el. Alacsonyabb a korrupció, magasabb a szerződések kikényszeríthetősége, a piaci belépők védelme kiterjedtebb, változatosabb a tulajdonosi szerkezet, erősebb a tulajdonjog védelme is. Kisebb az állami tulajdon és az állami szabályozás mértéke, jobban működik a munkapiac, alacsonyabb a szürke- és feketegazdaság aránya, kevésbé formalizált és egyben független bírói rendszer működik. Mindezek eredményeként fejlettek a pénzügyi piacok, a rendszer gyorsabban tud alkalmazkodni a környezeti változásokhoz.

Az elemzések arra engednek következtetni, hogy a kulturális szektor vonatkozásában is a common law a hatékonyabb békeidőben. A common law rendszerére épülő Nagy-Britannia kulturális szférájában sokkal nagyobb a gazdasági szereplők szabadsága, a piacliberalizáció mérsékelt állami finanszírozással párosul, az egyéni igények magasabb szintű kielégítése valósul meg. Franciaországban – a civil law jogrendszerét alkalmazó tagállamban – ezzel szemben erőteljes állami részvétel, központosított szabályozás jellemzi a kultúrafinanszírozást. Ez a modell nehezen tud alkalmazkodni a kulturális szféra változásaihoz. Franciaország az Európai Unió kulturális szférát szabályozó törvényeinek megalkotásánál saját törvényi szabályozását kívánta szupranacionális szintre emelni. Nagy-Britannia az ún. liberális kultúrafinanszírozás, Franciaország a koordinált kultúrafinanszírozás szemléletét alkalmazta [Tóth, 2011].

Érdeemes szemügyre venni, hogy az Unió az állam szerepét erősítő, vagy a piac-központú, liberális szemléletet alkalmazta a kulturális szektor szupranacionális szabályrendszerének megalkotásakor. *Littoz-Monnet* [2007] az uniós kultúrpolitika formálódását a jogharmonizációs folyamatokon keresztül mutatja be. Az audiovizuális ágazat, a könyvpiac és a szerzői jogok védelme területén az unió a szabad piac szellemiségét előnyben részesítő szabályokat emelte közösségi szintre. A jogharmonizációs folyamat során a két ellentétes nézet fő képviselői Nagy-Britannia és Franciaország voltak. Nagy-Britannia álláspontját fogadták el a skandináv országok, Írország és Hollandia is, míg Franciaország a mediterrán tagállamok támogatását élvezte. A liberális szemléletet alkalmazó tagállamok a piaci szereplők egyetértését is maguk mögött tudhatták. A koordinált szemléletet alkalmazó tagállamok franciák által vezetett csoportja saját szabályozási rendszerét kívánta szupranacionális szintre emelni.

Németország nem köztelezte el magát egyik csoport mellett sem egyértelműen. A szabályozásra kiválasztott három terület közül a könyvpiac szabályozása esetén Németország a francia álláspontot támogatta, míg az audiovizuális ágazat és a szerzői jogok védelme területén a liberális szemlélet mellett voksolt. Annak ellenére, hogy Németország a könyvpiac liberalizációja ellen foglalt állást, az unió mindhárom esetben a közös piac szellemiségét tiszteletben tartva a liberális álláspontot támogatta és emelte közösségi szintre.

Ez az eredmény megalapozott döntésnek tűnik. Megalakulásakor az unió egész intézményi rendszerét a gazdasági együttműködés elősegítése érdekében alkotta meg. Ez ugyanis az az intézményi szint, ahol a felülről jövő szabályozást gyorsan el lehet fogadtatni, azok beágyazódásához nincs sok időre szükség. A *kulturális szokások, tradíciók és normák* (informális intézmények) esete más, ezeket felülről jövő szabályozással nem lehet megváltoztatni, csak elnyomni lehet. A kultúra mag-

ját képező szokásoknak az átalakításához több emberöltőnyi idő szükséges. Amikor a technológiai fejlődés hatására bekövetkezett környezeti változás kikényszerítette az uniós szintű szabályalkotást a kultúra területén is, akkor az unió történelmi tradíciója érvényesült, amely összhangban van a piaci szemléletet képviselő common law jogrendszerrel. Ebből következik, hogy az elsősorban gazdasági együttműködés érdekében létrehozott Európai Unió vezetése helyesen döntött, amikor az audiovizuális ágazat, a könyvpiac és a szellemi tulajdon-védelem területén a liberális szemléletet részesítette előnyben.

4. AZ UNIÓS KULTÚRPOLITIKA ALKALMAZÁSA A GYAKORLATBAN

Példákon keresztül szemléltetjük a kultúrára vonatkozó közösségi szabályozás kikényszerítő erejét. Az első esetben a piaci szemlélettel ellentétes tagállami protekcionizmus irányába mutató gyakorlat uniós szintű felülbírlására láthatunk példát. A második esetben azt mutatjuk be, hogy az informális intézmények kikényszerítő erejének következtében miért nem képes az unió formális szabályaival elérni egy uniós projekt tagállami szintű sikeres megvalósítását.

A szabályozás adta kettősségre, vagyis a nemzeti és nemzetek feletti szabályozás egyszerre történő érvényesülésére az ún. *Gouda-ügy* szolgál kiváló példaként. Hollandia televízió- és rádiósugárzásra vonatkozó reklámtörvénye úgy foglal állást, hogy a holland kormány adót szedhet olyan, nemzetközi televízió- és rádiótársaságok által határokon át sugározott reklámok után, amelyek kifejezetten a holland lakosságot célozzák meg. A törvény a sugárzás időpontjának meghatározását is fenntartotta a holland kormány számára. A szabályozást az unió a szolgáltatások szabad áramlását gátló tényezőnek tekintette, ezért a holland kormánynak olyan ajánlást fogalmazott meg, amely megszünteti a határokon átnyúló műsorszórást korlátozó szabályozást. Az unió beavatkozása ellen a hollandok azzal érveltek, hogy a befolyt összeget kulturális tevékenységek finanszírozására fordítják, az unió azonban nem fogadta el az érvelést. Kompromisszumos megoldásként a holland kormány eltörölte a kifogásolt adónemet, a műsor sugárzási időpontjának és hosszának meghatározási jogát viszont megtarthatta [Wágner, 2005]. A történet egyértelműen igazolja, hogy az uniós szintű szabályozás olyan esetekben, amikor a szabad piac szellemisége sérül, sikeresen tud beavatkozni és nyomást gyakorolni. Minderre azért van lehetőség, mert a *williamsoni intézményi struktúrában* az uniós szabályozások a 2. intézményi szinten helyezkednek el, míg a holland kormány törvényei a 3. szintű intézményi kategóriába tartoznak. Az elméletből ismerjük, hogy ha egy magasabb szinten intézményi változás következik be, akkor az alacsonyabb szinteken is intézményi változás valósul meg.

Pécs Európa kulturális fővárosa 2010 egy teljesen eltérő példa arra, hogy az Európai Unió milyen szintig avatkozik bele a tagállamok kultúrpolitikájába és kultúrafinanszírozásába. A téma aktualitása, hogy 2010-ben egész évben Pécsre, Essenre és Isztambulra figyelt Európa, mivel ezek a városok nyerték el a kitüntető címet. 2006 óta a pécsi rendezvény előkészítését számos tényező hátráltatta. Két alkalommal történt változás a polgármester személyében, a szervezőbizottság tagsága is több alkalommal cserélődött. Az infrastrukturális fejlesztések többsége, amelyek a

költségek legnagyobb hányadát teszik ki, csak 2009-ben kezdődtek meg és 2010 végére, 2011 közepére készültek el. Habár a pályázat civil kezdeményezésre készült, a politika egyre nagyobb befolyást szerzett, amely térnyerés véleményünk szerint az egyik fő okozója a projekt körül tapasztalt improvizatív megnyilvánulásoknak.

Pécs az *Európa kulturális fővárosa* címért 10 másik magyarországi várossal versengett. A legnagyobb vetélytársnak Budapest számított. A pályázaton való részvétellel ötlete a pécsi civil mozgalmaktól származott, elsősorban a helyi tudományos és művészeti élet kiemelkedő személyiségei álltak a projekt mellé. A célkitűzésekben fellelhető az európai dimenzió néhány eleme, mint például a közösségi terek fontossága, a kulturális örökség védelme, kultúrák találkozásának lehetősége vagy a regionalizmusra épülő, kulturális decentralizációra való törekvés, mint az alulról felfelé irányuló intézményi fejlődés szimbóluma.

Az Európai Unió mint szupranacionális intézmény az *Európa kulturális fővárosa programok* esetében a közös európai kulturális szemlélet és együttműködés kialakításának fontosságát hangsúlyozza, azonban a projekt megvalósításába közvetlenül nem avatkozik be. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a programok megvalósulásával és az infrastrukturális beruházásokkal kapcsolatos hiányosságok kikényszerítése érdekében nem hozott intézkedéseket.

A Pécs *Európa kulturális fővárosa (EKF) 2010* program jó példája annak, hogy az unió tagállami belügynek tekinti az EKF program gyakorlati megvalósítását. Egyes kulturális fővárosok esetében a független szakmai testület vezeti az egész program-sorozatot, mint például Glasgowban, amely az eddigi EKF projektek közül az egyik legsikeresebb volt, de találunk számos olyan példát, amikor a politikai érdekek játszószék a főszerepet, elterelve a figyelmet a szakmaiságról. Az utóbbi csoportba tartozik a pécsi eset is. A civil mozgalom által megalkotott kezdeti pályázattól a projekt eljutott abba az állapotba, amikor az Oktatási és Kulturális Minisztérium által felügyelt és működtetett szervezet (Hunarofest Kht.) szakmai beavatkozására és pénzügyi szerepvállalására volt szükség, hogy a projekt megmeneküljön a teljes sikertelenségtől. Így vált egy alulról induló civil kezdeményezés az állam által koordinált projektté. A pécsi eset megmutatja, hogy habár egy uniós program tagállami szintű megvalósításáról van szó, valójában az unió csak az európai identitás megjelenését tudja szakmailag elősegíteni, a programok tényleges tartalommal való feltöltését és az infrastrukturális háttér biztosítását már nem kérheti számon a szervezőkön.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az elemzések eredményei megerősítik feltételezésünket, hogy az uniós tagállamokban alkalmazott jogrendszereknek meghatározó szerepük volt az unió kulturális szektorra vonatkozó szabályainak kialakításában. Az unió a kultúrpolitika esetében csak olyan szupranacionális szabályokat alkotott, amelyek védik a szabad piac szellemiségét, a többi területen elismeri a nemzeti hatáskör prioritását. *Az uniós kultúrpolitika eme kettőssége esély és nem korlát a tagállamok számára.*

IRODALOM

- Az Európai Parlament és Tanács 1855/2006/EK I. 372 irányelve
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0019:0031:HU:PDF>
Letöltés dátuma: 2012. 04. 22.
- Az Európai Parlament és Tanács 89/552/EGK irányelve
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31989L0552:HU:PDF>
Letöltés dátuma: 2010. június 7.
- ENSZ (1948): *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*. web.amnesty.hu/ejeny.pdf.
Letöltés dátuma: 2012. 04. 22.
- Gordon, Ch.–Mundy S. (2001): *European Perspectives on Cultural Policy*, UNESCO
- Kaufman, T.–Raunig, G. (2002): *Anticipating European cultural policies*. Vienna: European Institute for Progressive Cultural Policy.
- KEA European Affairs (2006): *The Economy in Culture in Europe*. European Commission. http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/economy_en.html Letöltés dátuma: 2008. október 26.
- La Porta, R.–Lopez-de-Silanes, F.–Shleifer, A. (2008): The Economic Consequences of Legal Origins. *Journal of Economic Literature*. 2008, 46:2, pp. 285–332.
- Littoz-Monnet, A. (2007): *The European Union and Culture*. Manchester University Press, Manchester.
- Mádl Ferenc (1995): *Az Európai örökség útjain*. Athenaeum Nyomda Rt.
- Niedobitek, M. (1997): *The Cultural Dimension in Ec Law*. Aspen Publishers, Inc.
- Obuljen, N. (2005): *Why we need European cultural policies: the impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries*. CPRA edition. Lekérdezés dátuma: 2008. 10.16. <http://www.eurocult.org/uploads/docs/356.pdf>
- Pejovich, S. (2007): *Capitalism and the rule of law: the case for common law*. Prepared for discussion at Workshop in Philosophy, Politics and Economics at George Mason University, October 9, 2007
- Projektkönyv (2010): Pécs 2010 Menedzsmentközpont Nonprofit Kht.
- Simonin, H. (2003): The Contingency of the Cultural Policy Sector: an Hermeneutic Comparison of Cultural Policies. *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 9. pp. 109–123.
- Throsby, D. (2010): *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge University Press, Cambridge, UK
- Tóth Ákos (2011): Az állam kultúrafinanszírozásban betöltött szerepének megváltozása a kultúra demokratizálódásának hatására. *Közgazdasági Szemle*. LVIII. évf., 2011. április pp. 333–350.
- Wágner Zsuzsanna (2005): Kulturális politika. In: Kende T.–Szűcs T. (2005): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. pp. 1093–1112.
- Webster's World of Cultural Policy <http://www.wgcd.org/policy/policy.html>
- Williamson, O. E., (2000) The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature* XXXVIII. Sept. pp. 595–613.
http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_policy
<http://europa.eu>

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA 2014. DÍJAZOTT DOLGOZATOK

GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI KAR IV.

INFORMATIKA SZEKCIÓ

I. díj	Pálfi Gergely	Online választási rendszerek legitimációs kérdései, a Budapesti Corvinus Egyetem Hallgatói Önkormányzat elektronikus választási rendszerének példáján
II. díj	Kovács László	Metaheurisztikus algoritmusok lineáris regressziós modellek optimalizálására
III. díj	Kovács Bálint	Közösségi média felhasználása az oktatási és tanulási folyamatokban

MARKETINGKUTATÁS ÉS FOGYASZTÓI MAGATARTÁS SZEKCIÓ

I. díj	Munkácsi Nóra	Exploratory research on adherence programs in Hungary
II. díj	Andó Bálint, Augusztinovicz Dávid Máté	Élelmiszerfogyasztásban megnyilvánuló földrajzi alapú elkötelezettségek vizsgálata a hazai egyetemista populáció körében
III. díj	Szarka Tamás	Brazília országimázsa

MARKETINGSTRATÉGIA ÉS MARKETINGKOMMUNIKÁCIÓ SZEKCIÓ

I. díj	Kiss Tünde	Hogyan panaszkodik a fogyasztó? – A virtuális kereskedelmi közösségekben megjelenő negatív szájreklám elemzése
II. díj	<i>A zsűri nem adta ki</i>	
III. díj	Duzs Tímea	A felhasználói tartalmak edukáló és konverziónövelő hatása az e-kereskedelemben
	Burgony Cintia Gyöngyi	Bornemissza Gergely facebook-üzeneteinek hatékonysága

NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS SZEKCIÓ

I. díj	Eredics Boglárka	Money or health? The optimal excise duty on tobacco products
II. díj	Bugyi Orsolya	Szemben a fősodorról